

MUAMMOLI TA'LIM JARAYONI VA UNDA O'QITUVCHIGA
QO'YILADIGAN TALABLAR

Xamidova Rislig'oy Faraxadovna
Andijon davlat pedagogika instituti,
“Ijtimoiy fanlar” kafedrasi o'qituvchisi
[*hamidovarisligo@gmail.com*](mailto:hamidovarisligo@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada Respublikamizda ta'lim jarayonini muammoli ta'lim metodlari asosida tashkil etish masalalari, tarix fanidan seminar mashg'ulotlarini o'tkazish jarayonida muammoli ta'lim texnologiyalari asosida tashkil etish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik texnologiya, ta'lim, muammoli vaziyat, ta'lim metodi, muammoli ta'lim, seminar mashg'uloti.

Аннотация: В статье рассмотрены вопросы организации образовательного процесса в Республике на основе проблемных методов обучения, проблемных образовательных технологий в процессе проведения семинарских занятий по истории.

Ключевые слова: педагогическая технология, образование, метод обучения, проблемное обучение, проблемная ситуация, семинарское занятие.

Annotatsion: The article discusses the issues of organizing the educational process in the Republic on the basis of problematic educational methods, organizing on the basis of problematic educational technologies in the process of conducting seminars on history.

Key words: Pedagogical technology, education, problematic situation, problematic education, educational method, seminar training.

KIRISH

Davlat va jamiyatning istiqboldagi taraqqiyotini ta'minlash mustaqil Respublikamizni rivojlangan mamlakatlar qatoridan joy egallashiga erishish, yosh avlodni barkamol inson hamda malakali mutaxassis sifatida tayyorlashni taqozo etadi. Jamiyat taraqqiyoti va ta'lim tizimi umumiy o'rta maktab o'quvchilarining bilim daraja-siga va oliy ta'lim bitiruvchilarining kasbiy tayyorgarligiga e'tiborni kuchaytirish masa-lasiga alohida e'tibor bermoqda.

Jamiyat taraqqiyoti ta'lim taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq bo'lib, uning bosh muammosi-muttasil o'sib borayotgan bilimlar hajmini inson tomonidan o'zlashtirib borish yoki tobora ortib borayotgan axborot oqimida to'g'ri yo'l topa bilish yo'llarini izlash-gina emas, balki, to'plangan axborotlar makonidan oqilona foydalana bilish,

kundalik hayotga, o'z kasbiga oid eng zarur bilimlarni saralab olish, tahliliy o'zlashtirish, tako-millashtirish va rivojlantirish muhimdir.

ADABIYOTLAR SHARHI

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.03.2022 sanadagi "Ta'lim sohasidagi islohotlar"ga bag'ishlangan yalpi majlisida mamlakatimiz Prezidenti maktablarni mod-diy texnik bazasini yangilash, ilg'or innovatsion metodlar va g'oyalar bilan qurollangan o'qituvchilar sonini ko'paytirish, darsda innovatsion metodlarni qo'llash, umumiy o'rta ta'limni yanada takomillashtirish chora tadbirlari haqida so'z olib bordi [1]. Bu yig'ilishda Prezidentimiz kelgusida bajarilishi kerak bo'lgan ustuvor yo'nalishlarni belgilab berdi. Eng avvalo, maktab o'qituvchilarini yangi metodika asosida qayta tayyorlash bo'yicha umummilliy loyiha boshlandi. Ushbu yangi tizim doirasida kelgusi 3-4 yilda maktablar-dagi barcha sinf o'qituvchilari yangi metodika asosida o'qitiladi. Buning uchun:

- 1-iyunga qadar har bir hududdagi malaka oshirish markazlari negizida pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy ta'lim markazlari tashkil etiladi;
 - Ushbu markazlarga matematika, fizika, kimyo, biologiya, IT kabi aniq va tabiiy fanlar bo'yicha xorijdan eng malakali mutaxassislar jalb qilinadi;
 - Xorijiy mutaxassislar yordamida oliygoh, milliy ta'lim markazlari hamda mobil guruhlarning muallimlaridan iborat har bir viloyat kesimida "trenerlar guruhlari" shakllantirib boriladi;
 - Mazkur trenerlar esa joylarda maktab o'qituvchilarining bevosita malakasini oshirib boradi. Ularning oylik ish haqiga 100% gacha ustamalar to'lanadi [2].
- Umuman yuqoridagi yangi tizimlarni joriy etish uchun 100 million dollar qo'shimcha mablag' yo'naltiriladi.

Hozirgi davr talabini hisobga olsak, ta'lim sohasiga yangi innovatsion texnologiyalarning kirib kelishi muhim jarayon hisoblanadi. Barcha sohalarda innovatsion texnologiyalar o'z aksini ko'rsatib kelmoqda. Xususan, insoniyat rivojlana borishi bilan in-novatsion g'oyalar, innovatsiyalar bosqichma-bosqich rivojlanib kelmoqda.

Respublikamizda yangilangan ta'lim tizimimiz mazmunini o'zlashtirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasidagi tajribalarimiz an'anaviy metodikada ilg'or tajribalarni o'rganish va uni zamonaviylashtirish maqsadga muvofiq ekanligini ko'rsatdi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Muammoli ta'lim deyilganda, o'qituvchi rahbarligida muammoli vaziyat yuzaga keltirilib, mazkur muammo o'quvchi-talabalarning faol mustaqil faoliyati natijasida bilim, ko'nikma va malakalarni ijodiy o'zlashtirish va aqliy faoliyatni rivojlantirishga imkon beradigan ta'lim jarayonini tashkil etish nazarda tutiladi.

SHuningdek, muammoli o'qitishning mohiyatini o'qituvchi tomonidan o'quvchi-talabalarning o'quv ishlarida muammoli vaziyatni vujudga keltirish va o'quv

vazifalari-ni, muammolarini va savollarini hal qilish orqali yangi bilimlarni o'zlashtirish bo'yicha ularning bilish faoliyatini boshqarish tashkil etadi. Bu esa bilimlarni o'zlashtirishning ilmiy-tadqiqot usulini yuzaga keltiradi [3].

Muammoga hamma vaqt ikki xil yondashiladi. Fandagi muammo-hozircha javobi bo'lmagan, o'rganishni, ya'ni tadqiqot qilishni talab etadigan nazariy yoki amaliy savol-ga aytilsa, ta'limdagi muammo-hozircha javobi bilim oluvchiga ma'lum bo'lmagan, lekin, axborot manbalarida, o'quv material yoki o'qituvchi orqali berilgan ma'lumotlar-da mavjud bo'lgan, bilim oluvchini bilishga da'vat etuvchi ta'lim-tarbiyaga oid muhim savolga aytiladi.

Misol uchun, shajarani tuzishda o'quvchi ikki xil natija olishi mumkin. Agar shajara tuzish tartibi avval o'quvchiga ma'lum bo'lmasa, bu muammoli bo'ladi. Agar o'quvchiga shajara tuzish tartibi ma'lum bo'lgan bo'lsa, bu axborot xarakteridagi savol bo'ladi.

Muammoli vaziyatga pedagogik ta'rif - o'rganilayotgan ob'ekt (bilishga doir nazariy amaliy material yoki masala) bilan o'rgatuvchi sub'ekt (o'quvchi) orasidagi o'zaro harakatlarning o'ziga xos bo'lgan turiga muammoli vaziyat deb ataladi.

Muammoli vaziyatga psixologik ta'rif - muammadagi aqliy qiyinchiliklarni paydo bo'lishi va uni yechish usullarini izlash jarayoni muammoli vaziyat deb ataladi. Muammoli vaziyatga metodik ta'rif ta'limda muammoni qo'yilishi muammoli savolni maqsadi va mohiyatini anglash, tushunish, undagi ma'lum va noma'lumlarni ajratish, ularni bog'lash, noma'lumni ma'lumga tayanib topishni rejalashtirish jarayoniga muammoli vaziyat deb ataladi [4].

NATIJALAR

Muammoli ta'lim haqidagi to'plan-gan ma'lumotlarga asoslanib, shuni ta'kidlash lozimki, bu ta'lim turi ilmiy-uslubiy jihatdan 3 ko'rinishga ega.

- ✓ Muammoli vaziyatni vujudga keltirish;
- ✓ Muammoning qo'yilishi;
- ✓ Muammoning yechimini topish.

Muammoli vaziyatni o'quv mashg'ulotlarining barchasida shakllantirish mumkin. Uni dars jarayonida qancha ko'p shakllantirish o'qituvchiga bog'liq. Muammoli vaziyatning ahamiyati shundaki, u o'quvchilar diqqatini bir joyga (muammoga) qaratadi va o'quvchilarning izlanishiga, fikrlashga o'rgatadi. Muammoli vaziyatni yaratganda o'qituvchi o'quvchilar o'z diqqatlarini nimalarga qaratishlari kerakligini aytishi maqsadga muvofiqdir.

MUHOKAMA

Muammoli ta'lim bu-o'quvchiga beriladigan bilimning qaysi qismini, qanday yo'l bilan berish muammosini samarali hal qilishga qaratilgan o'qituvchi faoliyatidir. Muammoli ta'lim darsda bir vaqtning o'zida o'qituvchi va o'quvchilarning hamkor-

likdagi harakati bo'lib, u o'quvchi shaxsidagi muhim belgi-ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. N.G.Dayri aytganidek, darsda o'rganiladigan mazmunning murakkab qismini o'zlashtirishda o'qituvchining faoliyati qanday bo'lsa, o'quvchi faoliyatini ham shu darajaga yetkazish muammoli ta'limning asosiy maqsadidir. Muammoli ta'lim- o'quvchilarning erkin fikrlashlariga, o'zining fikrini erkin bayon qila olishlariga va fikrlarini yanada rivojlantirishlariga ta'sir etishdir. Bunda o'quvchi diqqat bilan tinglashi, mustaqil va yolg'iz fikrlashi, jamoa bo'lib fikrlashi, tahlil qilishi, ko'pchilik bo'lib muhokama qilishi va to'plangan fikrni bayon qila olishi kerak.

Agar o'qituvchi yangi mavzuni ta'sirli bayon qilib, ko'rgazmalardan unumli foydalansa, bayon nihoyasida ayrim o'quvchilar bilan ish olib borsa, o'quv jarayoni samarali bo'ldi yoki faol bo'ldi, deb hisoblash mumkin. Ammo, bu ta'lim usuli an'anaviy ta'lim berishdir.

Muammoli ta'lim o'qituvchidan aniq harakat qilishni, darsning har bir minutini hisobga olishni, ushbu vaqtda kerakli samara hosil bo'lishi uchun o'zining barcha imko-niyatlarini va mahoratini ishga solishni talab etadi. Bu masalani hal etishning muhim sharti-o'qituvchining bo'lajak o'quv mashg'ulotiga tayyorgarligidir. Tayyorgarlik jara-yonida muammoli ta'limning barcha ko'rinishlarini hisobga olish va uni uslubini ishlab chiqish zarur. Muammoli ta'limga tayyorgarlik ko'rishda o'qituvchilar qator qiyinchi-liklarga duch keladilar. Bu qiyinchiliklarni yengishda o'qituvchini innovasion ijodiy la-boratoriyasining ahamiyati katta.

Ana shunday qiyinchiliklardan biri-darsni muammoli tashkil qilish va muammoni o'rganish usulini tanlashdadir. Chunki, tanlangan usul faqat o'quv materialini o'zlashti-rishni ta'minlabgina qolmay, balki, o'quvchilar faoliyatida mustaqillikni ham ta'minla-shi zarur.

Ikkinchi qiyinchilik esa, muammoli ta'limni ko'rinishini aniqlashda yuzaga kela-di, ya'ni o'qituvchi muammoni yechishga sinfdagi barcha o'quvchilarni jalb qiladimi yoki vazifani ayrim guruh o'quvchilariga bajartiradimi? Bu qiyinchilik o'qituvchida muammoli vaziyat va muammoning bayoni haqidagi tasavvurlvni yetishmasligidan kelib chiqadi.

Uchinchi qiyinchilik esa darsda o'quvchilarni qiziqishini uyg'otish va uni uzluk-siz rivojlantirib borishida ko'rinadi. Chunki, o'quvchilar diqqatini bir nuqtaga munta-zam to'plashga o'qituvchining tajribasi va mahorati yetmasligi mumkin.

Muammoli ta'limda o'qituvchi faoliyati: zarur hollarda eng murakkab tushun-chalar mazmunini tushuntira borib, o'rganilayotgan mavzu bilan o'quvchilar orasida muntazam ravishda muammoli vaziyatlar hosil qiladi, o'quvchilarni faktlardan xabardor qiladi.

O'quvchining faoliyati: fanlarni tahlil etish asosida mustaqil ravishda xulosa chiqaradi, tushuncha, qoidalarni ifoda etadi, ularni yangi vaziyatlarda qo'llashni o'rga-nadi, aqliy operatsiya va bilimlarni amaliyotda qo'llash malakalarini shakllantiradi.

XULOSA

Hozirgi davr talabini hisobga olsak, ta'lim sohasiga yangi innovatsion texnologiyalarning kirib kelishi muhim jarayon hisoblanadi. Barcha sohalarda innovatsion texnologiyalar o'z aksini ko'rsatib kelmoqda. Xususan, insoniyat rivojlana borishi bilan in-novatsion g'oyalar, innovatsiyalar bosqichma-bosqich rivojlanib kelmoqda.

Respublikamizda yangilangan ta'lim tizimimiz mazmunini o'zlashtirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasidagi tajribalarimiz an'anaviy metodikada ilg'or tajribalarni o'rganish va uni zamonaviylashtirish maqsadga muvofiq ekanligini ko'rsatdi. Tadqiqotimiz davomida o'rganilgan muammoli ta'lim ya'ni muammoli vaziyatni dars mashg'ulotlarida qo'llash o'qituvchiga bog'liq masala hisoblanadi. Ushbu muammoli vaziyatni ahamiyatli tomoni shundan iboratki, muammoli vaziyat o'quvchilar diqqat e'tiborini bir masalaga qaratadi. Bu esa o'z navbatida o'quvchilarni mantiqan o'ylab fikrlashga, tafakkur qilib izlanishfga o'rgatishini ta'kidlab o'tish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.03.2022 sanadagi "Ta'lim sohasidagi islohotlar"ga bag'ishlangan yalpi majlisi..
2. O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risi-da"gi O'RQ-637-sonli Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi "Umumiy o'rta ta'lim va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiq-lash to'g'risida"gi 187-son qarori.
4. Abduqodirov A.A. Masofali o'qitishga oid atamalar izohli lug'ati. O'zR Prezidenti «Iste'dod» jamgarmasi T., 2005.
5. Абдуқодиров А.А., Астанова Ф.А., Абдуқодиров Ф.А. "Case-study" услуги: на-зария, амалиёт ва тажриба. –Т.: "Фан ва технологиялар", 2014 й.
6. Голиш Л.В, Файзуллаева Д.М. Педагогик технологияларини лойиҳалаштириш ва режалаштириш: Ўқув услубий қўлланма. Таълимда инновацион технология се-рияси.- Т.: -2010.
7. Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион техноло-гиялар/таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий қўлланма.–Тош-кент: 2008. – 181 б.
8. Ишмухамедов Р. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлиги-ни ошириш йўллари (2 китоб).-Т.:Низомий номидаги ТДПУ, 2009.–108б.
9. Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфулов Д.М., Тўраев А.Б. Инноваци-он таълим технологиялари/– Тошкент: 2015. – 208 бет.
10. Худойкулов Х.Ж., Жуманова Ф.У., Касбий педагогика. (Ўқув қўлланма): Тош-кент – 2020.-144 б.